

T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

I. SAKARYA VE ÇEVRESİ TARİH VE KÜLTÜR SEMPOZYUMU

(22 – 23 Haziran 1998)

CUMHURİYETİMİZİN YETMİŞBEŞ YILINA ARMAĞAN

EDİTÖRLER:

Prof.Dr. Mehmet ALPARGU
Yrd.Doç.Dr. Enis ŞAHİN

ADAPAZARI – 1999

YUNAN ASKERİ ANSİKLOPEDİSİ'NE GÖRE SAKARYA'NIN İŞGALİ VE GERÇEKLER

Cemalettin TAŞKIRAN*

Bu çalışmamızda "Yunan Askeri ve Bahri Büyük Ansiklopedisi"nin 3. Cildinde "Adapazarı ve Adapazarı'nın Yunan ordusu tarafından işgali" bölümünde yer alan bilgileri aktararak, bu bilgilerin gerçekliği üzerinde duracağız.

Söz konusu ansiklopedi Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı kütüphanesindedir. Ayrıca aynı kütüphanede ansiklopedinin önemli bölümlerinin 1957 yılında yapılmış tercümeleri daktilo edilmiş ve ciltlenmiş bir halde bulunmaktadır.

Askeri Ansiklopedide önce Sakarya ile ilgili bir genel bilgi verilmektedir. Adapazarı'nın Sakarya nehrinin sol kıyısı üzerinde bulunduğu İstanbul-Bağdat demiryolu üzerinde ve Eskişehir, Ankara demiryoluna da bağlı olduğu belirtilmekte ve nüfusu 30.000 olarak verilmektedir. Bölgenin çok verimli olduğu ve mahsullerinin İstanbul piyasasında alıcı bulduğu belirtilmektedir. Tahıl, meyve ve patatesin yanı sıra bölgedeki ormanlık alanlardan elde edilen kerestenin işlenmesi içinde bir fabrika bulunduğu belirtilmektedir. "Sakarya'nın ahalisinin çoğu, Bosna ve Hersek'ten gelen mültecilerdir." denilmekte ve onların Anadolu'nun diğer şehirlerine göre daha medenî oldukları belirtilmektedir.¹

Ansiklopedi'de verilen yanlış bilgiler burada başlamaktadır. Gerçekte Sakarya bölgesine 1854-1856 Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrası Kafkasya'dan Balkanlardan; Milli Mücadele sonrası ise Rumeli ve Doğu Karadeniz'den önemli sayıda göçmen gelerek yerleşmiştir. Aslında bölgeye ilk yerleşen Türkler yörüklerdir. Bugün bile bölgedeki yerleşim yerlerindeki mahalle ve yerleşim yerleri adları bunu belirtmektedir. Pabuççular, Hasırcılar, Semerciler, Çıracılar, Tıgıcılar ² Mecidiye, Yeni camii, Aziziye, Garip, Gedikoğlu, Çubuklu,

* Doç.Dr. Öğr. Alb., Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı.

¹ Yunan Askeri ve Bahri Büyük Ansiklopedisi, Atina, Cilt III, s.410.

² Mehmet Ersöz-Seyfi Alpan, Adapazarı Tarihçesi ve Sakarya Coğrafyası, Sakarya Sosyal Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 1968, s.9

Kazımpaşa, Erikler, Aşağı Dere, Yukarı Dere, Karakaş, Karaabdiler, Yoncalı, Kömürlük, Göktepe, Meşeli, Kuruçeşme, Arif Bey, Taşkısıklı, Hanlı, Güneşler, Dağdibi v.b. Daha önce de söylendiği gibi özellikle 93 harbi ve Balkan Harbi sonrası bölgeye Balkanlardan, bu arada Bosna-Hersek'ten de göç edenler olmuştur. Ama bunları ahalinin çoğunluğu olarak ve bunların Anadolu'nun diğer kalabalık şehirlerine göre daha medeni olarak görmek, bunu da Bosna-Hersek'ten gelmiş olmaya bağlamak ¹ doğru değildir. Nitekim 1960 yılında 85.000'den fazla bir nüfusa sahip olan Sakarya ilinde yapılan bir araştırmada şehirde Türkçe'den başka dilleri konuşanların sayısı toplam 11.478 çıkmıştır ki bunun 2492'si Bosna-Hersek'ten gelerek "Boşnakça" dediğimiz dili konuşanlardır. ² Bu araştırma da bize Yunanlılar'ın tespitinin yanlış olduğunu göstermektedir.

Yunan Askeri Ansiklopedisi Sakarya'nın işgalini şöyle aktarıyor:

"Adapazarının Yunan ordusu tarafından işgali

İstanbul'daki İngiliz karargahı, I. Dünya Harbi'nin müttefikler lehine neticelenmesinden sonra, bir taraftan Bağdat demiryolunun elde bulundurulmasını garantilemek maksadıyla, diğer taraftan ise Küçükasya'dan gelecek herhangi bir tecavüz halinde, ordularının emniyetini sağlamak üzere bazı birliklerini İzmit'e kadar ileri sürmüştü. Fakat ileri sürülen bu İngiliz birlikleri pek az sayıda olduklarından ve gittikçe büyümekte olan Mustafa Kemal hareketi de, günden güne daha tehditkar olduğundan, buna müteallik anlaşmalardan sonra, 1920 yılının ortalarına doğru İzmit'teki İngiliz ordularını takviye etmek maksadıyla, başlangıçta bazı birliklerin gönderilmesine başlanmış ve nihayet bir Yunan tümeni, (sonradan 11 nci tümen adını alan) gönderilerek İngiliz karargahının emrine verilmiştir. Bu suretle, 1920 seçimlerinden sonra teşekkül eden hükümetin siyasi faaliyetleri, müttefiklerin Küçükasya'daki Yunan ordusuna hareket serbestisi vermeleri ile nihayet bulunduğu, İngiliz kuvvetleri batıya doğru, İzmit yarımadasına çekilmişler ve bazı birlikleri şehrin yakınına kadar ileri sürülmüş bulunan 11 nci tümen İzmit'te kalmıştır.

Yunan karargahı, Mart 1921'de, Eskişehir ve Afyon Karahisar hareketinin yapmağa kararlaştırdığından, Eskişehir istikametinde harekete geçecek olan kuvvetlerinin, kuzeyden gelecek herhangi bir taarruzdan, yanlarını emniyete almak için, aynı zamanda 11 nci tümene Adapazarı'na ve Geyve geçidinin kuzey medhaline kadar ilerlemesine emretti. 11 nci tümen emri ifa etmek için, şu hareket planını incelemiş ve tatbik etmiştir:

1. Üssün ve ilerlemekte olan birliklerin münakale (ulaşım) yollarını korumak ve Bahçecik ile Çuhafabrikası geçitlerini nezaret altına almak için bir alay İzmit'te kalacak.

¹ Yunan Askeri ve Bahri Büyük Ansiklopedisi, C.III., s.410.

² Mehmet Ersöz-Seyfi Alpan, a.g.e., s.10.

2. Bir piyade alayından ve buna müteneşip topçu kuvvetinden mürekkep bir kol, Sapanca geçidinden geçerek Geyve geçidinin kuzey medhalini ele geçirmek gayesini güdecek

3. Kezalik bir piyade alayı ile topçudan mürekkep diğer bir kol, münasip bir şekilde bölünerek ve birliklerin Adapazarı'na doğru yönelen yürüyüşleriyle şehir ile onun doğusunda bulunan, Sakarya üzerindeki Erenler ve Çerçiler köprülerini zaptetmek amacını güdecek. Böylece İstanbul-Ankara arası telgraf ve yol şebekeleri de kesilmiş olacaktı.

Nitekim 1921 yılının 26 Mart öğle vakti, düşmanın Sapanca geçidinde nispeten kuvvetli ve Adapazarı'nda zayıf bir mukavemetinden sonra, 11 nci tümenin birlikleri küçük zayıatlarla kendilerine verilen hedeflere vasil olmuşlardır.

Eskişehir ve Afyon Karahisar'a taarruz keşifleri yapan Yunan orduları, başlangıçtaki taarruz mevkillerine döndükleri zaman, 11 nci tümen birliklerine ileri mevzilerinde kalmaları ve münasip bir şekilde dağılarak, teşkilatlanmaları ve evvelce inkita uğratılmış olan İstanbul-Ankara arası her türlü münakalatın (ulaşımın) emniyete alınması işini deruhte etmeleri emredildi. Bunun temini için de 11 nci tümen, birliklerini yalnız aşağıda da gösterilen büyük bir cephe boyunca dağıtmağa mecbur kalmamış, fakat Türk subaylarının kumandası altında bulunan ve bazılarının mühim sayıda kuvvetleri olan (1000 kişiden yukarı) birçok milis Türk kuvvetlerini barındıran bir araziye de temizlemeye mecbur kalmıştır. Bu temizlik harekâtı muayyen bir zaman zarfına münhasır kalmamış ve epeyce zayıatlara mucip olarak, 11 nci tümenin İzmit bölgesindeki istikameti müddetince sürüp gitmiştir. Mesela Fındıklı yakınlarında vukubulan bir çarpışmada Binbaşı Frangulis şehit düşmüştü. Bütün bu temizleme ameliyesi esnasında 50'den fazla subay ve er şehit düşmüştür.

11 nci tümen verilen vazifeyi ifa edebilmek (İstanbul-Ankara arası münakale şebekelerinin kesilmesi) ve birliklerinin emniyetini sağlamak için aşağıdaki bölgeleri muhafaza etmeğe mecburdur:

1. Naldöken dağının ve Kel tepenin güney geçitlerini
2. Geyve geçidinin güney medhalini
3. Sakarya nehrinin denize döküldüğü noktaya kadar bütün sol kıyısını.

Gerek muharip birliklerin ve gerek kumandanlarının karşılaştıkları her türlü güçlükleri hesap etmeği, herkesin muhakemesine bırakıyorum. Çünkü şunu da zikretmek lazımdır ki, cephenin uzunluğu 60 kilometreden daha az değildi. Bu güçlüklerin artmasına İstanbul'daki müttefik makamlarının Yunanistan'a karşı takındıkları menfi tavırları da büyük rol oynamıştır. Bunlar mütemadi siyasi karışıklıklar çıkarmakta ve Yunan birliklerinin ikmal ve irtibatlarını pek çok engellerle baltalamakta idiler. Bu sonuncusuna misal olarak şunu zikredebiliriz.

Bir müddet evvelisine kadar, İstanbul-İzmit arasında yapılmakta olan demiryolu seyrüseferi (tren seferleri), hiçbir sebep yokken müttefik makamlarının emriyle durdurulmuştur.

Bütün bunlara rağmen, Yunan kuvvetleri herhangi bir güçlük çekmeden mevkillerinde kalmışlar ve 9 Haziran'a kadar günlük düşman taarruzlarını muvaffakiyetle taretmişlerdir. Bu tarihten sonra Yunan karargahından emir alarak, tehlikesizce İzmit'e çekilmişlerdir. Oradan Gemlik'e kayarak, Temmuz 1921 hareketına iştirak etmek üzere Bursa civarında bulunan Yunan ordusunun diğer kısmıyla birleşmişlerdir.”¹

Ansiklopedide Yunanlıların aktardığı olayların büyük bir kısmı doğru olarak verilmiş. Yanlışları daha çok medenice davrandıkları ve sanki kendilerine karşı hiç mukavemet yokmuş gibi bir tavır sergilemelerinde. Gerçi bir yerde Fındıklı yakınlarında verdikleri zayiata anlatıyorlar ama yazının genelinden Türkler tarafından bir mukavemet olmamış gibi bir anlam çıkıyor. Oysa Sakarya'nın işgali şöyle olmuştur: Kütahya-Eskişehir savaşları sırasında Yunan 3 ncü Kolordusu Eskişehir istikametinde, 1 nci kolordu da Afyonkarahisar'a taarruz edecek, bu taarruza kuzeyde 11 nci Tümen Adapazarı, güneyde 1 nci Tümen Büyükmenderes kesiminde gösteriş taarruzları yapmakla katılacaklardı.²

Yunan Kuvvetleri 11 nci Tümen, 9 uncu Girit Alayı ve dağ bataryasıyla Kandıra-Akmeşe kesiminde; 17 nci Alay ve bir topçu grubu ile İzmit, Gebze kesiminde; 16 ncı Alay ve bir topçu grubu ile İzmit güneyinde Çuhahane-Bahçecik güneyi kesiminde Türk kuvvetlerine karşı gösteriş taarruzu yapmak gayesiyle tertiplenmiş bulunmaktaydı.³ Tümen karargahı ve bağlı birlikleri ise İzmit'te idi.

Yunanlılar 23 Mart 1921 sabahı Batı ve Güney Cephelerine aynı zamanda taarruza başladılar.⁴

11 nci Yunan Tümeni, aldığı görev gereği, 3 ncü Kolordu'nun taarruzuna yardım amacıyla Adapazarı, Sapanca, Geyve kesiminde toplandığı öğrendiğini Türk kuvvetlerine karşı taarruzla onları dağıtacaktı.

11 nci Tümen Komutanı, bu amacın sağlanması için 23 Mart'ta taarruz emrini verdi. Tümenin birlikleri 23 Mart saat 16.00'da kendilerine gösterilen yerlerde toplanmışlardı. Fakat saat 20.00'de İnégöl karargahından gönderilen Albay Stevens, tümenin ilerlememesi hakkında İngiliz Karargahı'nın yazılı emrini verdi. Emirde, Tümen kesiminde toplandığı bildirilen Türk kuvvetlerini keşif için, İngiliz deniz

¹ Yunan Askeri ve Bahri Büyük Ansiklopedisi, C.III., s.410-411-412.

² Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 3. Kısım, (9 Kasım 1920- 15 Nisan 1921) Gnkur.Basımevi, Ankara 1957, s.301.

³ a.g.e., s.306.

⁴ a.g.e., s.307.

uçaklarının görevlendirildiği bildirilmekteydi. Bu suretle Yunan hareketi İngilizler tarafından 23 Mart günü geri bırakılmış oluyordu.¹

23-24 Mart gecesi Yunanlılar'ın bir faaliyeti olmadı. 24 Mart sabahı, İngilizler tarafından yapılan uçak keşfinde Türk birlikleri hakkında bilgi elde edilememişti. Bunun üzerine 11 nci Yunan Tümen komutanı, İngiliz Albayı Stevens'ten Sapanca'ya doğru keşif kolları gönderilmesi için müsaade istedi ve bu istek uygun karşılandı. Tümen Komutanı bundan faydalanmak, asıl hedef olan Kırkpınar ve Sapanca'nın işgali için birliklerini saat 15.00'te harekete geçirdi.

Pekiştirilmiş 17 nci Piyade Alayı, İzmit Sapanca yolundan ilerleyerek saat 16.00'da Türk mevzilerine taarruza başladı. Kısa bir muharebeden sonra Kırkpınar'ı işgal ederek karanlığın baskısıyla bu keşimde durdular. Yunanlıların bu hareketine Rum ve Ermeni çetelerinin de katıldığı tespit edildi.

Bahçecik kesiminde bulunan yerli Rum çeteleriyle Türk çetelerinin çarpışmaya başladığı Karamürsel Kaymakamlığı'ndan bildiriliyordu.

Koristan'da 41 nci Alay karşısında Köprühisar'a ilerleyen Yunan kuvvetinin yancısı olduğu sanılan bir taburdan fazla bir kuvvet bulunuyordu.²

25 Mart 1921 günü 45 nci Piyade Alayı'nın bazı birlikleriyle takviyeli 17 nci Yunan Alayı saat 08.00'de ileri harekate geçerek, bu kesimdeki zayıf örtme birliklerini attıktan sonra, saat 10.30'da Sapanca'yı işgal ederek emniyeti birliklerini Sapanca doğusuna sürüp bu kesimde kaldı. Bu harekate Rum çeteleri de katılmışlardı.

Yunanlılar, Adapazarı kesiminde de taarruz ederek buradaki mürettep tümen birliklerini dağıttılar.³

26 Mart 1921 günü Adapazarı ve Köprühisar kuzeyinde durgunluk devam ediyordu. Yunanlılar iki piyade taburu, bir batarya ve çeşitli sınıflardan kurulu bir kuvvetle pekiştirilmiş 45 nci piyade alayı ile Adapazarı doğrultusunda harekete geçerek Arifiye'de bulunan Adapazarı millî kuvvetlerini esir ettiler.

Bu kuvvete batıdan Dağköy yönünden gelen diğer bir taburla 80 kadar Abaza'dan kurulu bu kuvvet de katılmıştı. Bu kuvvetler, Adapazarı'na batıdan Dağköyü ve güneyden Beşköy istikametinden taarruz ederek sıkıştırmaya başladılar. Bu sırada Türk 33 ncü Süvari Alayı Sakarya doğusundan Adapazarı'na yardıma gelmişse de, Tavuklar köprüsü Yunanlılar tarafından topçu ateşi altına alındığından Sakarya'yı geçmeyi başaramamıştı.

Adapazarı'ndaki milis kuvvetleri zayıf bir mukavemetten sonra geri çekilmişler, Yunanlılar da öğleye doğru Adapazarı'nı işgal etmişlerdi. 45 nci Yunan Alayı, bundan sonra Sakarya üzerindeki Tavuklar köprüsüne yönelerek bu köprüyü ele

¹ a.g.e., s.307.

² a.g.e., s.316.

³ a.g.e.; s.324.

geçirdi. Bu durum karşısında bir topla takviyeli bir piyade bölüğüne Doğançay kuzeyinde Boğazköy'de bulunarak Tavuklar'dan Geyve Boğazı'na gelen yolun örtülmesi görevi verildi. Sakarya doğusuna geçen Yunan kuvveti, güneş batarken 33 ncü Süvari Alayı tarafından yapılan bir taarruzla, Sakarya batısına atıldı.¹

Görüldüğü gibi, Yunanlılar, Askeri Ansiklopedilerinde harekât kısmını oldukça yansız bir şekilde aktarmışlardır ama hareket sırasında meydana gelen olayları, daha doğrusu kendilerinin sebebiyet verdikleri zulüm ve vahşeti tam ters bir ifadeyle anlatmışlardır. Bunu da "suçluluk" duygusu sebebiyle yaptıkları açıkça ortadadır. Onların "Yavuz hırsız ev sahibini bastırır" misali tutumları gerçeği yansıtmadığı gibi, gerçeklerle taban tabana zıt bir şekildedir.

Yunanlılar harekâtları sırasındaki olaylara şöyle bir yorum getirmişler:

"Burada, yalnız tamamıyla askeri olan hareketlerin muvaffakiyetle ifa edilmesini değil, fakat Yunan ordusunun şeref bahşeden zengin Adapazarı şehrinin intizamla işgal edilmesini de zikretmek lazımdır. Paniğe uğramış ahalisi tarafından kısmen terkedilmiş bulunan 30.000 nüfuslu bir şehrin, en küçük bir hadise dahi vukubulmadan, bir muharebeden sonra işgal edilmesi büyük bir başarıdır. Bu olayın bir ikincisi belki de en medeni ve en disiplinli orduların harp tarihlerinde dahi yoktur. Yabancı bir siyasi murahhas, kumandanlığa tebriklerini sunduktan sonra da, hükümetine de sitayişkar bir telgraf çekmişti."²

Yani, güya Yunanlılar Adapazarı'nı düzen içerisinde, hiçbir olay olmadan ve en disiplinli ve en medeni orduların bile harp tarihlerinde olmayan bir uygar davranışla işgal etmişler. Hatta yabancı bir siyasi deleğe (adını ve milliyetini belirtmekten ısrarla kaçınmışlar) bu medeni tutumlarından dolayı hem Yunanlı komutanları tebrik etmiş hem de kendi hükümetine sitayişkar bir telgraf çekmiş.

Şimdi de gerçeklere bir göz atalım: Kocaeli bölgesini işgal altında tutan 11. Yunan Tümeni rezil ve gaddar bir tûmendir. Mevcudu 13.500 kişi. Ayrıca bölgedeki çapulcu denilen yerli Rumlarla da işbirliği halinde. Onların mevcudu ise 2000 kişi civarında. Buna karşılık yeni kurulan Türk mürettep kolordusu Kazım Özalp'ın emrinde 3500 kişi. Malzeme ve silah bakımından da çok kötü durumda, kadınlardan bile çarşılar var.

Yunanlılar, yukarıdaki sayılardan da kolayca anlaşılan dengesizliğe dayanarak işgal ettikleri her yerde yaptıkları öldürme, yaralama, işkence etme, beraber götürme, ırza tecavüz, yağmalama, telef, yakma, yıkma gibi medeniyetle hiç ilgisi olmayan hareketleri Adapazarı'nda da yapmışlardır. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivindeki kayıtlarda Adapazarı-İzmit bölgesinde 85 ölü, 49 yaralı, 119

¹ a.g.e., s.333.

² Yunan Askerî ve Bahri Ansiklopedisi, s.411.

dayak ve işkence, 216 beraber götürme, 93 ırza tecavüz olayı belirlenmiştir. ¹ Ayrıca Adapazarı'na bağlı 14 köyün yakıldığı yine aynı arşiv kayıtlarında vardır. ²

Yunanlılar, işgal ettikleri her yerde yaptıkları gibi Adapazarı ve Sakarya nehrinin batısında kalan bölgelerde de yerli ayrılıkçı Rum ve Ermenilerin de yardımıyla hemen hemen bütün köy ve kasabalara saldırmışlardır. Bu yörelerde de vatana hizmet gayesiyle düşmana karşı fiilen harekete geçen milliyetçiler dövülmüş, işkenceye maruz kalmış, yaralanmış ve katledilmişlerdir. Bunlardan daha vahşi olanı ise bölgedeki Müslüman Türk kadınlarının ırz ve namuslarının kirletilmesidir. Adapazarı'nda o gün için 25 mahalle ve 45 köyde 415.176 lira maddi değerinde ev, 2.250.000 lira değerinde mal tamamen yanmış, kül olmuştur. Ayrıca yakılan ve gasp edilen eşyanın değeri ise 2.360.400 liradır ³. Bundan başka 21.700.000 liralık tüccar malı ile 12.907.765 lira da nakit olarak Yunanlılar tarafından gasp edilmiştir. ⁴

Ayrıca ilçe merkezinde, Mecidiye Mahallesi, Semerciler Mahallesi, Birinci Yeni Cami Mahallesi, Hasırcılar Mahallesi, Aziziye Mahallesi, İkinci Yeni Cami Mahallesi, Mecşiler Mahallesi, Papuçcular Mahallesi, Çuro Ahmediye Mahallesi, Garip Mahallesi ve Gedikoğlu Mahallesi'nde evleri yakıp, yıkıp yağmalamışlar, halka dayak, işkence ve zulüm yapmışlar, bir kısmının gözlerini oyarak, bir kısmını silah ve kesici aletlerle yaralayarak şehit etmişler, bir kısmını da esir ederek beraberlerinde götürmüşlerdir. ⁵

Yunanlıların vahşeti sadece Sakarya'nın merkez mahalleleriyle sınırlı kalmamış, Adapazarı'nın köylerinde de vahşet ve katliamlarına devam etmişlerdir. Yunanlı askerler ve yerli ayrılıkçı Rum ve Ermenilerden oluşan çeteler 26 Mart 1921'den itibaren Erikler Köyü, Karaabdiler köyü, Kömürlük köyü, Göktepe köyü, Taşkırsık köyü, Akarca-İcadiye Köyü, Kırıscezir Köyü, Arıfbey Çiftliği Köyü, Hanlı Köyü, Güneşler Köyü, Süleymanbey Köyü'ne girmişler ve Mart ayı sonlarına kadar bu köylerde, yağmalama, gasp, yaralama, ırz ve namusa tecavüz, şehit etme olaylarını gerçekleştirmişlerdir. Bu köylerde yapılan vahşet ve zulümler raporlar ve fotoğraflarla tespit edilmiş ve belgelenmiştir. ⁶

Ayrıca Yunanlılar işgal süreleri boyunca yaptıkları zulüm ve vahşeti yeterli görmemişler; TBMM Hükümeti milli ordusunun ileri harekate başlaması üzerine çekilmeye mecbur kalınca, yakıp-yıkma işine devam ettikleri gibi, işe yarar erkeklerle, bazı kadın ve kızları da zorla beraberlerinde götürmüşlerdir.

¹ ATASE Arşivi, K-1702, D-520, F-53.

² a.g.arşiv, K-1702, D-520, F-59.

³ Talat Yalazan, Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı II, Gnkur. ATASE Yayını, Ankara 1995, s.111.

⁴ Talat Yalazan, a.g.e., s.111.

⁵ Talat Yalazan, a.g.e., s.111, 112.

⁶ Talat Yalazan, a.g.e., s.112, 113, 114, 115, 116.

Yunan Askeri ansiklopedisinde Adapazarı'nın işgalini gerçekleştiren Yunan kuvvetlerinin davranışları dünyada eşi zor görülen bir medeni davranış olarak gösteriliyor ve adı ve milliyeti belirtilmeyen bir siyasi delege buna tanık olarak veriliyorsa da, Yunanlılar'ın hem Adapazarı mahallelerinde hem de köylerinde yaptıkları; medeniyetle uzaktan yakından ilgisi olmayan vahşet ve zulümden başka şey değildir. Savaş sırasında tutulan resmi evrak ve raporlar, yani belgeler, Yunanlıların dediklerinin tam aksini söylemektedir.